

אשת טיניוס רופוס ורבי עקיבא

טל אילן

בחוברת הקודמת של כתב עת זה פורסמה רשימתו של אביגדור שנאן, 'שלוש נשותיו של ר' עקיבא', ובה טען שנאן שמן המקורות ניתן היה להסיק שלרבי עקיבא היו שלוש נשים: אחת בבלי, אחת ארץ-ישראלית ואחת רומית.¹ אין שום ספק שמבחינת הניתוח הספרותי אפשר למצוא צידוק לטענה מעין זו. ואולם, לפי שיטתו של שנאן עצמו, לא ניתן לגזור גזרה שווה בין כל שלוש הנשים. ההבדל שבין האישה הארץ-ישראלית והבבלית הוא בעל אופי שונה לחלוטין מן ההבדל שבין שתיים אלה והאישה הרומית. שנאן הראה סתירות בין האופן שבו מתוארת אשת רבי עקיבא בתלמוד הבבלי, ובין האופן שבו היא מתוארת במקורות הארץ-ישראליים (הירושלמי ואבות דרבי נתן), ומכאן הוא הגיע לקביעה כי לרבי עקיבא לא הייתה אישה מארץ ישראל ואישה מבבל אלא מדובר בעצם בשתי דמויות ספרותיות שונות שאותן הוא מכנה 'ארץ ישראלית' ו'בבלית'.

אין שום ספק שמבחינת הניתוח הספרותי אפשר למצוא צידוק לטענה מעין זו. ואולם, ההבדל בין האישה הארץ-ישראלית והאישה הבבלית הוא בעל אופי שונה לחלוטין מן ההבדל שבין שתיים אלה לבין האישה הרומית. הסתירות בין המקורות השונים הן טורדניות ובעייתיות, אולם ניתן להסביר אותן כהתפתחות נפרדת של אותן מסורות בשני מרכזי התורה המרוחקים בבבל ובארץ ישראל, וכבר דנתי בכך בעבר.² ואולם, אשת הנציב טיניוס רופוס, שאותה שנאן מכנה

1 א' שנאן, 'שלוש נשותיו של רבי עקיבא', מסכת ב (תשס"ד), עמ' 11-25.

2 ט' אילן, "ירושלים של זהב" והגרעין ההיסטורי בסיפור אשת ר' עקיבא, בתוך ט' כהן וי' שוורץ (עורכים), אשה בירושלים, רמת גן תשס"ב, עמ' 33-46.

'האישה הרומית', איננה נזכרת ב'מקורות רומיים' אלא היא מופיעה גם כן בתלמוד הבבלי. לשיטתו הספרותית של שנאן מן הראוי היה לקרוא לה 'האישה הבבלית השנייה'. כלומר, לשיטת הבבלי עצמו, היו לרבי עקיבא שתי נשים – בתו של כלבא שבוע ואשת הנציב הרומי טיניוס רופוס. במאמר זה אנסה להתחקות אחר אותה 'אישה רומית' המוזכרת בתלמוד הבבלי, ואתמודד עם השאלה, האם הייתה לרבי עקיבא אישה שכזו, ואם לא – מי ירצה לספר סיפורים כאלה על רבי עקיבא.

במסורת היהודית הפכה אשת רבי עקיבא, בתו של העשיר האגדי כלבא שבוע (שלימים נתקראה רחל), לאישה אידאלית, והסיפורים עליה מן הבבלי והירושלמי הפכו למיתוס מכונן של יחסים אידאליים בין בעל תלמיד-חכם לאשתו.³ האם, לפי אותו קנה המידה, יכול גם רבי עקיבא להיחשב לבעל אידאלי? במחקר הושם לב לעובדה שרבי עקיבא הוא זה המכריז במשנתנו שאדם רשאי לגרש את אשתו 'אפילו מצא אחרת נאה הימנה' (משנה גטין ט, י). אילו נהג הוא עצמו על פי כלל זה, בוודאי לא היה שב אל אשת חיקו הענייה והמזדקנת, לאחר שלא ראה אותה עשרים וארבע שנים. ואולם, לפי המסופר בבבלי, לא רק שעקיבא לא נהג כך, אלא שהוא החזירה אל חיקו ואף קבע שהתורה 'שלי ושלכם שלה היא' (בבלי כתובות סג, עא; נדרים נ, עא). ניסיון ליישב סתירה זו בביוגרפיה של רבי עקיבא מצוי אצל יהודה גולדין, שכתב:

עקיבא החזיק בדעה זו והתעלם מן האפשרות לשאת אישה שנייה על פני זו הראשונה משום שהוא סבר, לדעתו, שבנישואין יש לבסס את היחסים בראש וראשונה על אהבה. הוא גם סבר שאהבה היא מערכת יחסים אקסקלוסיבית של אחד לאחת [...] ושהיחסים שבין בעל לאשתו צריכים להיות כשל אהוב לאהובתו.⁴

גולדין סבור היה כנראה שכל המיוחס לר' עקיבא וכל המסופר עליו במקורות חז"ל, קדומים כמאוחרים – אמין מבחינה היסטורית. אם רבי עקיבא מעודד גירוש אישה על רקע גחמה קלה של הבעל אך בעצמו נוהג אחרת – בוודאי יש לכך הסבר הגיוני. ואולם, רוב החוקרים היום (ואני בתוכם) מטילים ספק בהנחה שכל

3 ראו ד' בוירין, הבשר שברוח: שיח המיניות בתלמוד, תל אביב תשנ"ט, עמ' 139–169.

4 J. Goldin, 'Toward a Profile of the Tanna Aqiba ben Joseph', *Journal of the American Oriental Society* 96 (1976), p. 49. התרגום שלי.

המסופר על עקיבא אמת הוא, ויש חוקרים המטילים גם ספק בכך שכל המיוחס לעקיבא אמנם נאמר על ידו. אף בתוך ספרות חז"ל עצמה, וראינו זאת מדבריו לעיל במשנה בגיטין, לא קיים ניסיון עקבי לאפיין את רבי עקיבא, ובוודאי שלא להציגו כבעל האידאלי. בהקשר זה אתייחס למקור בתלמוד הבבלי הטוען שרבי עקיבא נשא לאישה את אשתו של הנציב הרומי טיניוס רופוס.

בבבלי נדרים (נ, ע"א) מופיע אחד משני נוסחי הסיפור על רבי עקיבא ואשתו הממתינה לו. הסיפור מסתיים בהתרת נדרו של כלבא שבוע, חותנו של רבי עקיבא, ובעושרו של זה האחרון. בנוסח זה בלבד מופיעה, בעקבות הסיפור, רשימה של מקורות נוספים לעושרו האגדי של רבי עקיבא בסוף חייו:

מן שית מילי איעתר רבי עקיבא: מן כלבא שבוע; מן אילא דספינתא, דכל ספינתא עבדין ליה מין עינא. זימנא חדא אנשיוה על כף ימא, אתא הוא אשכחיה. ומן גוואזא, דזימנא חדא יהיב ארבעה זוזי לספונאי, אמר להו: אייתי לי מדעם, ולא אשכחו אלא גוואזא על כף ימא, אתיוה ליה, אמרו ליה: עביד מרנא עליה, אישתכח דהוה מלי דינרי, דזימנא חדא טבעת ספינתא וכולי עיסקא הוה מחית בהווא גוואזא, ואישתכח בהווא זימנא. דמן דסרוקיתא; ומן מטרוניתא; ומן אשתו של טורנוסרופוס; ומן קטיעא בר שלום.

תרגום: משישה דברים התעשר רבי עקיבא: (א) מכלבא שבוע; (ב) מחרטום של ספינה, שכל ספינה עושים לה ממין זה. פעם אחת נשתכח על חוף הים בא הוא ומצאה. ומתיבה [של ספינה] שפעם נתן ארבעה זוזים לספנים. אמר להם: הביאו לי דבר מה. ולא מצאו אלא תיבה על חוף הים. הביאוה לו ואמרו לו: שב עליה. מצא שהייתה מלאה דינרים. שכן פעם טבעה ספינה וכל אוצרה היה טמון באותה תיבה ונשכח באותו הזמן; (ג) מ[שיירה] של סרקנים [=ערבים]; (ד) וממטרוניתא; (ה) ומאשתו של טיניוס רופוס; (ו) ומקטיעה בר שלום.

המקור הראשון לעושרו של ר' עקיבא ברשימה זו הוא כלבא שבוע שתואר זה עתה; המקור השני מתואר בפירוט; המקור השישי – קטיעה בר שלום – מתואר בבבלי עבודה זרה (י, ע"ב); למקור השלישי והרביעי (השיירה והמטרוניתא) אין

אזכור בשום מקום אחר בבבלי;⁵ ואולם אותנו מעניין כאן במיוחד המקור החמישי לעושרו – אשת טיניוס רופוס. כיצד העשירה אשתו של אציל רומי את רבי עקיבא? מסורת העשויה לרמוז על כך מצויה במקום אחר בתלמוד הבבלי, שגם בו נזכרת אשתו של טיניוס רופוס ביחד עם ר' עקיבא.

מי היה טיניוס רופוס, ובלשון הבבלי 'טורנוסרופוס'? חוקרים מסכימים שטיניוס רופוס היה נציב רומא ביהודה בזמן מרד בר-כוכבא. ההנחה היא שהוא נכשל בדיכוי המרד בתחילתו והודח, ובמקומו הובא המצביא הרומי יוליוס סוורוס, שהצטיין בדיכוי מרידות ילידים בבריטניה.⁶ ואולם, בספרות חז"ל מוזכר טיניוס רופוס תכופות יחד עם רבי עקיבא, בירושלמי הוא מתואר כמי שעינה אותו ואף הוציאו להורג (ירושלמי ברכות פרק ט הלכה ה, יד, ע"ב).

המקור העוסק באשתו של טיניוס רופוס מופיע בבבלי במסגרת דיון בשאלה, האם צריך אדם מישראל הרואה אישה יפה, אף אם היא איננה מבנות ישראל, לברך על בריאתה. בהקשר זה מופיע גם הסיפור הבא:

ואף ר"ע ראה אשת טורנוסרופוס הרשע, רק שחק ובכה, רק – שהיתה באה מטיפה סרוחה, שחק – דעתידה דמגיירא ונסיב לה, בכה – דהאי שופרא בלי עפרא!

5 סיפור העוסק במטרוניתא מופיע בפרשנות של בעלי התוספות למקום: 'פעם אחת הוצרכו תלמידי רבי עקיבא למעות. הלכו אצל מטרוניתא ללוות ממנה. אמרה להם: איני מאמנת. אמר לה רבי עקיבא: מי את חפצה שאתן ליך ערב? אמרה לו: מי שאמר והיה העולם וים הגדול. וכשהגיע הזמן חלה רבי עקיבא ולא בא. הלכה על שפת הים. אמרה: רבש"ע, היום חלה רבי עקיבא עבדך והוא העמידך ערב לי. מה עשה הקב"ה? באותו היום נשטית בת קיסר ונטלה קופסא מליאה כסף וזהב והטילה לים וצפה ובאת לאותו מקום ונטלה אותו ומצאה בה ממון גדול. וכשנתרפא רבי עקיבא בא אצלה ואמר: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שחליתי באותו הזמן. עכשיו הרי כל ממונך בידי. וסיפרה לו כל המעשה והכניסתו בבית גנזיה ונתנה לו מתנות גדולות וראו ל' לנדא, ר' עקיבא והמטרוניתא: בין קריאה צמודה לגישה גנטית', דפים למחקר בספרות ז (תשנ"א), עמ' 293–304.

6 ראו למשל ש' אפלבוואם, 'טיניוס רופוס ויוליוס סוורוס', בתוך א' אופנהימר וא' רפפורט (עורכים), מרד בר כוכבא: מחקרים חדשים, ירושלים תשמ"ד, עמ' 147–152.

תרגום: ואף רבי עקיבא ראה את אשת טורנוס רופוס. ירק, צחק ובכה. ירק – שהיתה באה מטיפה סרוחה. צחק – שעתידה להתגייר ולהנשא לו. בכה – שיופי זה יתבלה בעפר (בבלי עבודה זרה כ, ע"א).

אין ספק שמסורת זו באה להמחיש את אמרתו של עקביה בן מהללאל במסכת אבות: 'הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת? מטפה סרוחה. ולאן אתה הולך? למקום עפר רמה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון? לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא' (אבות ג, א). רבי עקיבא רואה שלושה דברים אלה לא בעצמו אלא באשת טיניוס רופוס: גם היא, כמו כל אדם, באה לעולם מטיפת זרע סרוחה; גם היא, ככל האדם, עתידה למות ולמצוא עצמה בין מתבלי עפר בארץ רימה ותולעה, אלא שבמקרה שלה אולי יש להצטער על כך יותר, בגלל יופיה הרב; וגם היא, בהמשך, מבינה בפני מי היא עתידה ליתן את הדין שכן היא מתגיירת. מה שאינו ממין העניין בסיפור זה, ואיננו קשור כלל באמרתו של עקביה בן מהללאל, אלה הם נישואיה לרבי עקיבא – ל'עובדה' תמוהה זאת אין שום תפקיד מבחינה ספרותית בסיפור שבו היא משובצת. יתרה מזאת, מבחינה אנושית, נישואי רבי עקיבא לאישה שנייה על פני אשתו הנאמנה ממסכתות נדרים וכתובות, או במקומה, מעמידים אותו באור מביך, שלא לומר שלילי. כשנתקלים בקשיים ספרותיים מעין אלה יש תמיד להניח שהמקורות רצו להסתיר עובדה מביכה כלשהי, אך בסופו של דבר נכשלו בפעולת ההסתרה.⁷

הבה נתבונן תחילה בקשיים 'ההיסטוריים' שקביעה מעין זו יוצרת. אם נתייחס ברצינות לדברי המקורות התלמודיים, נגלה שהאישה הנידונה הייתה נשואה לנציב הרומי. כלום הייתה נישאת לרבי עקיבא בעוד בעלה בחיים?! אנו מצפים, אפוא, שתהיה אלמנה. אולם אם היה טיניוס רופוס תליינו של רבי עקיבא, אזי קדמה מיתתו של רבי עקיבא לזו של טיניוס רופוס. כאלמנה לא הייתה האישה יכולה לפגוש ברבי עקיבא. על סמך הנחה זו כתב פטר שפר:

7 ראו בספרי T. Ilan, *Mine and Yours are Hers: Retrieving Women's History from Rabbinic Literature*, Leiden 1997, pp. 237-239

על בסיס עיון 'ביקורת' והערכה 'היסטורית' מעין אלה בדיון במקורות חז"ל (דהיינו בהנחה שכל המופיע בהם הוא נכון אלא אם איננו מתיישב עם ההיגיון) – מה ימנע מאתנו לקבל כעובדה היסטורית את המסורת שלפיה נשא רבי עקיבא את אשתו של טיניוס רופוס? שום דבר למעט הקושי ליישב 'עובדה' זו עם שאר המידע על חיי רבי עקיבא.⁸

ואולם, השחזור המוצע לעיל איננו היחיד הבא בחשבון. ניתן לשער, למשל, שאשתו של טיניוס רופוס גירשה את בעלה או נטשה אותו – מתי יכול היה אירוע כזה להתרחש? כמה זמן היה טיניוס רופוס נציב יהודה לפני שהודח כתוצאה מניהול כושל של המערכה נגד בר-כוכבא? באילו נסיבות עשויים היו אשת הנציב הרומי וחכם כרבי עקיבא להיפגש? לאף אחת משאלות אלה אין תשובה חד-משמעית לכן מציעה רוזלין לקס גישה שונה לחלוטין:

מכאן חדל התלמוד להתייחס לרחל [אשת רבי עקיבא לשיטתה] והיא שבה לאלמוניותה. בינתיים רבי עקיבא מסתובב בעולם, מפיץ את תלמודו ועורך מגביות. לבסוף הוא אף נושא לאישה את אלמנתו היפה של טיניוס רופוס, הנציב הרומי של יהודה (בבלי עבודה זרה כ, ע"א) – ובכך מקיים את תלמודו שלו שאדם רשאי לגרש את אשתו 'אפילו מצא אחרת נאה הימנה' (גטין ט, י).⁹

סגנון של שתי מובאות אלה, של שפר ושל לקס, מגלה מיד שהן אינן פונות אל אותו קהל-יעד ושאינן להן סדר יום משותף. שפר מבקש להצטייר כחוקר 'אובייקטיבי' מנותק, המטיל ספק באמינותו ההיסטורית של המקור שלפניו; ואילו לקס היא פמיניסטית מוצהרת, שאיננה בוחלת בהבאשת שמו של רבי עקיבא כדי להעביר את מסריה. ואולם, התבוננות שנייה בטענותיהם של השניים מגלה כי שניהם לא הביאו בחשבון את כל האפשרויות ההיסטוריות. לקס מסתבכת בטעויות כרונולוגיות, אך גם טענתו של שפר, שעקיבא לא יכול היה לשאת את

P. Schäfer, 'Rabbi Aqiva and Bar Kokhba', *Approaches to Ancient Judaism* 2 8 (1980), p. 121. התרגום שלי.

R. Lacks, *Women and Judaism: Myth, History and Struggle*, New York 1980, 9 p. 128. התרגום שלי.

האישה הזו (ולכן לא נשא אותה), אינה עדיפה על פני טענתה של לקס שנישואין אלה אכן התקיימו.

מבחינה היסטורית, אם כן, אין ביכולתנו לאשש את הנישואין של רבי עקיבא ואשת טורנוסרופוס אך גם לא ניתן להפריכן. נחזור אם כן לבדיקת המניע של חז"ל לטשטש את קיומם: בניסיונם לברוא עבור רבי עקיבא ביוגרפיה של תלמיד חכם לדוגמה, מקדש שם פרדיגמטי ובעל אידאלי – נאלצו חז"ל להעלים אירוע מן העבר שהפגיש בין רבי עקיבא לבין אותה מטרוניתה רומית בסיטואציה רומנטית. ואולם, פעולות המחיקה השאירו עקבות בשטח, והן מעוררות תמיהות באשר לעצם הדבר שהן מנסות להסתיר.

בשני מדרשים בתר-תלמודיים נמסרים שני סיפורים יוצאי דופן העוסקים ברבי עקיבא. הראשון מופיע כתוספת מאוחרת לסיפור שבתחילתו לא שיחק רבי עקיבא כל תפקיד. בסיפור זה משתדלות מטרוניות רומיות לפתות את רבי עקיבא, אך נכשלות:

ואל תתמה על רבי צדוק שהרי רבי עקיבא גדול ממנו. כשהלך לרומי, אוכלו קורצא [=הוציאו דיבתו רעה] אצל הגמון אחד, ושגר לו שתי נשים יפות. רחצום וסכום וקשטום ככלות לחתנים. והיו מתנפלות עליו כל הלילה זאת אומרת חזור אצלי וזאת אומרת חזור אצלי. והיה יושב ביניהם ומרקק ולא פנה אליהן. [לשחרית] הלכו להן והקבילו פני ההגמון ואמרו לו: שוה לנו המות משתתננו לאיש הזה. שלח וקרא לו. א"ל ומפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושים לנשים? לא יפות המה? לא בנות אדם כמותך הן? מי שברא אותך לא ברא אותן? אמר לו: מה אעשה? ריחן בא עלי מבשר נבלות וטרפות ושרצים (אבות דרבי נתן נוסח א טז).

סיפור זה מופיע רק בנוסח א של אבות דרבי נתן. הוא מסתפח לסיפור דומה העוסק בר' צדוק ומטרונה רומית המסופר בעקבות הסיפור המקראי של יוסף ואשת פוטיפר. מטרת שני הסיפורים ביחד (של ר' צדוק ורבי עקיבא) היא להראות כיצד חכמים יכולים לשמש מופת לצניעות מינית ממש כמו יוסף הצדיק. אולם נראה בעליל שהתוספת על רבי עקיבא מאוחרת ליצירה זו. ראשית, משום שסיפור פיתויו של ר' צדוק מופיע גם בתלמוד הבבלי הקודם לאבות דרבי נתן

נוסח א. הוא מסופר בבבלי קידושין (מ, ע"א) בהקשר לסיפורי פיתוי של חכמים אחרים (ר' חנינא בר פפי ורב כהנא) ולא של רבי עקיבא; שנית, שרשרת סיפורים זו – יוסף המקראי, רבי צדוק ורבי עקיבא – אינה מצויה במקבילה באבות דרבי נתן נוסח ב, אשר משמַך טוב יותר את הנוסח הקדום של אבות דרבי נתן.¹⁰ מכאן יש להסיק שהשרשרת כולה שולבה באבות דרבי נתן נוסח א' בהשראת הבבלי. דבר כזה אינו יוצא דופן, ואנו מוצאים לא פעם באבות דרבי נתן נוסח א פרשה החסרה בנוסח ב' אך מצויה בבבלי.¹¹ הוכחה שלישית לצירופו המאוחר של סיפור רבי עקיבא מצויה בכתב יד של אבות דרבי נתן נוסח א,¹² שבו לא נזכר סיפורו של רבי עקיבא בשרשרת הסיפורים של יוסף הצדיק ור' צדוק. כתב יד זה מעיד על כך שאפילו בנוסח המאוחר והמשני של אבות דרבי נתן נוסח א', פרשה זו רבי עקיבא והמטרונות היא אף מאוחרת מן העריכה המקורית. הוכחה רביעית ואחרונה היא מהמקבילה היחידה בספרות חז"ל לסיפור זה, המצויה בנספח למהדורתו של מנדלבאום לפסיקתא דרב כהנא. היא הודפסה בנספח שכן טקסט זה נחשב בעיני המהדיר לתוספת מאוחרת למקור.¹³ מכאן יוצא שמישהו בדורות מאוחרים יותר ראה חשיבות עילאית להוסיף סיפור המלמד שרבי עקיבא מסוגל היה לעמוד בפני קסמן של מטרונות רומיות.

יתרה מזו; פרט אחד בסיפור זה מעיד על כך שדחייתן של המטרונות הרומיות על ידי רבי עקיבא קשורה לסיפור על הקשר בינו לבין אשת טיניוס רופוס. לפי אבות דרבי נתן נוסח א', לא רק שרבי עקיבא עמד בפני חיזוריהן של הנשים, אלא שהוא אף 'היה יושב ביניהם ומרקק'. זוהי כמובן תגובה קיצונית לנשים אך היא מתאימה היטב לתגובתו לאשת טיניוס רופוס בתלמוד הבבלי. שם, כזכור, ירק רבי עקיבא לאחר שראה את האישה היפה. מחבר הסיפור מצא לנחוץ לקשר באופן אינטר-טקסטואלי בין שני הסיפורים, על מנת להסביר לקוראיו שרבי עקיבא אינו נוהג לשאת מטרונות רומיות. נהפוך הוא, הוא נוהג לירוק למראן.

10 ראו מ' קיסטר, עיונים באבות דר' נתן: נוסח, עריכה ופרשנות, ירושלים תשנ"ח, עמ' 221.
 11 וראו דוגמאות אצל קיסטר, שם, עמ' 148; 179–182; וכן דבריו בעמ' 183. ראו גם בספרי (לעיל, הערה 7) עמ' 81–82; 190–191.
 12 שכטר מכנה אותו 'תוספת ב' ומנחם קיסטר מסביר שזהו כתב יד ותיקן, הדומה לכתב יד ניו יורק. ראו ש"ז שכטר (כולל מבוא של מנחם קיסטר), אבות דרבי נתן בשתי נוסחאות, ירושלים וניו יורק תשנ"ז (וינה תרמ"ז), עמ' 160.
 13 י"י מנדלבאום, פסיקתא דרב כהנא על פי כתב יד אוקספורד, כרך ב, נויארק תשמ"ז, עמ' 461.

הסיפור השני, המעיד על ההתנגדות בקרב מחברי המדרשים לטענה שרבי עקיבא נשא את אשת הנציב, בא ממקור אחר. רוב הסיפורים שבהם נזכר רבי עקיבא ביחד עם טיניוס רופוס שייכים לסוגת הפולמוס הדתי, שבו מוכיח האחד את עליונות דתו על פני זו של יריבו. כיוון שאלה סיפורים שנכתבו על ידי יהודים, ברור שלרבי עקיבא שמורה בהם המילה האחרונה. כך למשל בבראשית רבה (יא, ה) שואל טיניוס רופוס את רבי עקיבא מדוע בחר אלוהים ביום השבת (והשוו גם לבבלי סנהדרין סה, ע"ב); בבבלי בבא בתרא (י, ע"א) הוא שואל מדוע הקב"ה לא דואג לעניינים אם הוא אוהב אותם. לענייננו חשוב בהקשר זה מדרש המופיע בתנחומא:

מעשה בטורנוסרופוס ששאל את רבי עקיבא. א"ל: למה הקב"ה שונא אותנו שכתב 'ואת עשו שנאתי' (מלאכי א, ג)? א"ל למחר אני משיבך. למחר א"ל: רבי עקיבא, מה חלמת זה הלילה ומה ראית? א"ל: בחלומי היה לי הלילה שני כלבים, אחד שמו רופוס ואחד שמו רופינא. מיד כעס. א"ל: לא קראת שם כלביך אלא על שמי ושם אשתי? נתחייבת הריגה למלכות. א"ל רבי עקיבא: ומה בינך לביניהם? אתה אוכל ושותה והן אוכלין ושותין. אתה פרה ורבה והן פרין ורבין. אתה מת והן מתים. ועל שקראתי שמם בשמך כעסת? והקב"ה נוטה שמים ויוסד ארץ, ממית ומחיה, אתה נוטל עץ וקורא אותו אלהים, כשמו. לא כ"ש שיהא שונא לכם. הוי 'ואת עשו שנאתי' (תנחומא תרומה ג).

לפנינו סיפור יפהפה, מסופר למופת, שבו נצחונו של עקיבא מושג ביושר. ואולם פרט אחד בו הוא מיותר ומטריד – מדוע צריך רבי עקיבא לקרוא לאחד מכלביו על שם אשת טיניוס רופוס? אין ספק שאיכותו של הסיפור לא הייתה נפגמת אילו סופר בו על כלב אחד בלבד ושמו רופוס. מדוע אם כן נוסף שם אשתו? ספרות חז"ל איננה שופעת פרטים בלתי-רלוונטיים ובוודאי שלא שמות נשים.¹⁴ לטענתנו, לשם האישה הנזכר כאן יש מטרה; אני סבורה שפרט זה שובץ בסיפור כדי להכחיש קיומו של כל קשר רומנטי בין רבי עקיבא ואשת טיניוס רופוס.

14 ראו בספרי (לעיל הערה 7) עמ' 311-318.

לסיכום: התלמוד הבבלי מציין אגב אורחא שרבי עקיבא נשא את אשתו של טיניוס רופוס, בעוד בשני מקומות אחרים בתלמוד הבבלי, ובאופן בולט הרבה יותר, מסופר על אשתו האחרת המוכרת לנו – בתו של העשיר כלבא שבוע – שחיכתה לו שנים רבות שעה שלמד תורה, והקריבה למענו את עושרה ואת חייה. האקראיות שבה נזכרים נישואי רבי עקיבא ואשת טיניוס רופוס, בניגוד לאופן שבו נזכרת אשתו החשובה, מעידה על כך שעורכי התלמוד לא רצו לפרסם נישואין שניים אלה, ואזכרתם הבודדת דומה יותר לפליטת קולמוס. האם הייתה זו פליטת קולמוס של אירוע שהתרחש והושתק? – אם כן, מדוע הדבר מוזכר רק בתלמוד הבבלי המאוחר, ולא נרמז במקורות ארץ-ישראלים? ואולי הסיפור על נישואי רבי עקיבא ואשת הנציב הופץ בבבל על ידי מתנגדיו, שרצו להוציא דיבתו רעה? – אם כן, הרי שאין לו כל בסיס היסטורי! סביר להניח שקיימות עוד אפשרויות להסביר קיומה של מסורת זו, אם כאמת היסטורית ואם כהמצאה ספרותית.

מכל מקום, לפי שחזורי, משנערך התלמוד הבבלי, ועורכיו הראשיים קבעו את סדר היום שעליו יתבסס – נקבעה עבור רבי עקיבא הביוגרפיה הרואה בו קדוש ואיש מופת. בביוגרפיה ספרותית זו לא היה מקום להזכרתה של אשתו האחרת, או להזכרת השמועה שהילכה עליו בעניין זה. ומכל מקום, למרות ניסיונות ההשתקה, נמצאה פליטת קולמוס של אחד העורכים במסכת עבודה זרה, המזכירה את נישואיו של רבי עקיבא לאשת טיניוס רופוס. משנערך ונחתם הבבלי, שוב לא היה מקום לתקנו, אלא רק לפרשו. שני מדרשים מאוחרים לבבלי (אבות דרבי נתן נוסח א והתנחומא) נזקקו לעניין זה והשתדלו להרחיק את הסברה שלרבי עקיבא היו קשרים רומנטיים עם אישה רומית זו. רק כך ניתן להסביר את אופיים ומטרתם של המקורות שבהם דנו לעיל.

